

REMISSYTTRANDE
2017-11-29
Dnr: 0251/17
Er referens: Ju2017/06954/L5

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten
103 33 Stockholm

Remissyttrande över *Livstidsstraff för mord* Ds 2017:38

Brottsförebyggande rådet (Brå), som fått rubricerade departementspromemoria på remiss, avstyrker förslaget om att göra livstidsstraffet till normalstraffet för mord.

Sammanfattning

Brå anser inte att förändringen är påkallad med hänsyn till hur det dödliga våldet utvecklats under de senaste decennierna. Straffskärpning för mord har inte heller någon belagd brottsförebyggande verkan. Förslaget är ett avsteg från hur brottsbalken i övrigt är lagtekniskt uppbyggd, vilket skapar osäkerhet gentemot övrig lagstiftning och inför framtiden. Brå finner också att det är olämpligt att utgå från kvantitativa mål för tillämpningen, samt att den föreslagna lösningen åsidosätter den bärande principen om proportionalitet. Av dessa skäl avstyrker Brå förslaget.

Inledning

Justitiedepartementet föreslår i Ds 2017:38 *Livstidsstraff för mord* en ändring av bestämmelsen om mord i 3 kap. 1 § Brottsbalken. Livstids fängelse pekas i den föreslagna bestämmelsen ut som normalstraffet för mord, för att därigenom uppnå en väsentligt ökad användning av livstidsstraffet. Bara då omständigheterna inte påkallar ett livstidsstraff ska det vara möjligt att välja ett tidsbestämt straff. Lagändringen syftar till att uppnå att en majoritet av de morddömda döms till livstids fängelse. Brå har fått departementspromemorian på remiss och avstyrker förslaget av skäl som anges nedan.

Är ändringen påkallad?

Brå förstår att det inte legat inom ramen för uppdraget att undersöka om det är påkallat att göra den ändring som uppdraget syftar till. En så kraftig utvidgning av användningen av livstidsstraffet som det här är fråga om bör dock vara välmotiverad. Brå menar att det är viktigt att i samband med en sådan förändring, utreda om det finns avgörande skäl som talar för att det är motiverat att majoriteten av de som döms för mord döms till livstids fängelse.

Brå vill lyfta fram två faktorer som talar emot att det skulle finnas sådana avgörande skäl. För det första har antalet mord som begås i Sverige minskat under de senaste 20 åren (Brå-rapport 2017:5). Mordbrottsligheten kan därmed inte sägas ha blivit värre i det avseendet, även om den förändrats till sin karaktär. För det andra finns det, vilket också påpekas i promemorian, ingen preventiv verkan förknippad med livstidsstraff (samtidigt beräknas förslaget bidra till inte obetydliga merkostnader för Kriminalvården, i alla fall på längre sikt).

Motivet som lyfts fram i promemorian är istället att de föreslagna förändringarna görs för att avspegla en allvarligare syn på våld och att ge tydligt uttryck för att mord är det allvarligaste brottet. Brå anser dock att mord redan har en särställning och att människors inställning till mord, i egenskap av det allvarligaste brottet, inte rimligen kan ha förändrats under de senaste decennierna. Parallellt med detta har straffen för de allvarligaste våldsbrotten redan skärpts i flera steg och livstidsstraffen som omvandlas resulterar också i allt längre tidsbestämda straff (se Brås kortanalys, *Livstidsdomar – utveckling och faktisk strafftid*, 2015).

Minskad möjlighet till differentiering utifrån allvarlighetsgrad

Ett annat skäl till att Brå avstyrker förslaget är att det innebär att proportionalitetsprincipen till viss del åsidosätts. I normalfallet fördelar sig allvarlighetsgraden i brott på ett sådant sätt att relativt sett mindre allvarliga brott är vanligare och sedan är det i stället färre brott ju allvarligare brott det är fråga om. Enligt proportionalitetsprincipen ska straffet motsvara brottets svårighetsgrad. Det strängaste straffet bör som en konsekvens av detta vara reserverat för de allvarligaste mordfallen. Innebörden av promemorians förslag är att detta förhållande sätts ur spel. Brå ser en fara i att om hälften av fallen ska leda till livstids fängelse så kommer det inte att kvarstå någon möjlighet till gradering i proportionalitetshänseende för hälften av alla morddomar. Det kommer att bli en potentiellt stor spännvidd i allvarlighetsgrad inom den grupp fall som döms till livstids fängelse, där mycket allvarliga händelser som exempelvis ett terrordåd som leder till att ett stort antal personer avlider samsas med mordfall av mer ordinär karaktär men med vissa, enligt dagens praxis, försvårande omständigheter. Det blir också ett mindre antal fall som ska fördelas på den övriga straffskalan.

Brå ser också problem med att man satt upp ett kvantitativt mål om att majoriteten av alla morddomar ska leda till livstids fängelse. Förslaget är inte nödvändigtvis en långsiktig garanti för att majoriteten av morddomarna verkligen kommer innebära ett livstidsstraff. I promemorian påpekas att det är stora variationer över tid i vilka typer av mord som begås, och framför allt visar Brås studier att karaktären på det dödliga våldet förändras över tid. Detta innebär att om omständigheterna som enligt dagens praxis krävs för livstids fängelse skulle bli mindre vanliga, skulle ett kvantitativt mål inte uppnås – så vida man inte då gör en annorlunda bedömning av vilka omständigheter vid mord som ska betraktas som förmildrande och försvårande.

Angående den lagtekniska lösningen

Brå har också invändningar avseende den lagtekniska lösning som föreslås. Den går emot hur brottsbalken i övrigt är uppbyggd, vilket också påpekas i promemorian. De flesta som döms för andra typer av brott döms till straff i den nedre delen av straffskalan. Förslaget innebär att det blir tvärtom för mord – det strängaste straffet blir normalstraffet. Även om mord kan betraktas som det allvarligaste brottet så innehåller även mordgärningar betydande skillnader i allvarlighetsgrad beroende på omständigheterna. Som tidigare påpekats tenderar de allvarligaste brotten också vara de ovanligaste, vilket Brå vill göra gällande även vid rubriceringen mord. Brå menar att det saknas en konsekvensanalys av att man i detta fall öppnar för att ange att den strängaste delen av straffskalan ska användas mest frekvent för ett visst brott. Vad innebär det för framtida konsekvenser för andra brott? Öppnar detta för en ny lagstiftningsmodell när man vill skärpa straffen även för andra brott?

Livstidsstraffet problematiskt på många sätt

Brå vill slutligen lyfta fram att det finns principiella skäl mot livstidsstraffet som sådant och som talar för att påföljden bör användas mycket restriktivt. Dessa har tidigare bland annat lyfts fram i remissvar gällande tidigare förslag om skärpt straff för mord Ds 2013:55, samt i SOU 2007:90 *Straffskalan för mord*. Några sådana principiella skäl är:

- Livstidsstraffet brister i avseende på förutsebarhet. Tidsbestämda straff kan anses som inhumana och förenade med ett stort mänskligt lidande då det råder ovisshet kring när man kommer att friges.
- Den verkliga innebörden av ett livstidsstraff är inte den som straffet utger sig för att vara, då det i princip alltid omvandlas till ett tidsbestämt straff. För allmänheten är det svårt att förstå och förutse att (och när) dessa straff omvandlas till tidsbestämda straff.
- Principerna för omvandling av livstidsstraff ändras över tid. Domstolarna vet därmed inte säkert vad de dömer till, utan framtiden får utvisa vilka parametrar som anses vara avgörande för omvandlingen av straffet.
- Kriminalvården, som har till uppgift att främja den dömdes återanpassning i samhället, får ett svårt uppdrag i och med att tidpunkten för frigivning inte är känd.

Detta yttrande avges av generaldirektör Erik Wennerström efter föredragning av biträdande enhetschef Johanna Olseryd och utredaren Lisa Westfelt.

Erik Wennerström

Lisa Westfelt